

UDK: 179.9:272-42
341.231.14-053.2
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: ožujak 2015.

Zorica MAROS
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
maroszorica@gmail.com

UMJETNA OPLODNJA S OSVRTOM NA FEDERALNI NACRT ZAKONA O LIJEČENJU NEPLODNOSTI: EMBRIOGENEZA I PRIMJENA PODATAKA NA NACRT

Sažetak

U ovom dijelu priloga predstavili smo neke osnovne činjenice ranog embrionalnog razvoja kako bismo ponudili znanstveno i razumski utemeljenu moralno-pravnu definiciju statusa ljudskog embrija jer od definiranja toga statusa ovisi dopuštenost i etička ispravnost bilo kojeg zahvata nad ranim embrijem. Biološki podaci tog razvoja govore da je od samog začeca riječ o novom i jedinstvenom organizmu koji pripada ljudskoj vrsti zbog čega bi, unatoč svoj ideološki stvorenoj teoriji oko pitanja statusa embrija, ljudski razum, pravna struka, a time i građanski zakon, morali zaštititi život začetog embrija te onemogućiti nepravednu i neljudsku manipulaciju najnezaštićenijima. Primjena ovih podataka na federalni Nacrt zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom jasno ukazuje na njegovu neodrživost, nedosljednost, nelogičnost i samim razumom spoznatljivu kontradiktornost.

Ključne riječi: zigota, embrij, preembrij, status embrija, Nacrt, Konvencija, prava djeteta.

Uvod

U jednom od pisama koje je pisao iz logora utamničeni protestantski teolog Dietrich Bonhoeffer piše kako je te posljednje dane psihički proveo teže nego inače, dodajući kako se tu u principu ne može ništa promijeniti i **kako je zapravo teže prihvatiti ono što smo po našem mišljenju mogli spriječiti** nego ono što se u životu pokaže neizbježnim. Ovaj teolog, oštre misli i bogata duha, dodaje: „Mislim da čovjek sve mora učiniti kako bi se te činjenice izmijenile. Ako sve pokušamo i trud nam bude uzaludan, tada ćemo ih podnijeti mnogo

lakše.“¹ Ovo je zapravo misao koja ne dopušta mirnu, sentimentalno samosažaljevajuću rezignaciju pred diktaturom čak i onog neizbježnog, misao koja na svojevrsan način podržava sam motiv ovog priloga. Diktaturom onog neizbježnog postupno se pokazuje i suvremeni tehnološki napredak koji, u kombinaciji s (ne)sretnom ideologijom ljudskih prava i svemoćnom hegemonijom Europske Unije rezultira, barem pri dubljem i savjesnijem promišljanju, prilično zastrašujućim. Čini li tehnološki napredak zločin protiv ljudskosti na koji naivno, no ne i nevino, pristajemo? Hoće li taj napredak omogućen veličanstvenim ljudskim razumom dovesti čovječanstvo daleko ispod razine od koje je sam taj razum krenuo, hoće li ga dovesti do samouništenja?!

U pastoralnoj konstituciji *Gaudium et Spes*,² crkveno učiteljstvo je izrazilo strepnju zbog problema koji su nastali kao rezultat čovjekove želje da ovlada prirodom, želje koja „preobražava lice zemlje“. Ova *Konstitucija* govori kako, u razdoblju koje proživljava današnje čovječanstvo, promjene koje su rezultat čovjekove inteligencije i stvaralaštva povratno djeluju na samog čovjeka te da je čovjek pred pitanjem hoće li sile koje je pokrenuo biti za njegovo dobro, ili će ga pak uništiti (GS 4; 5; 9). Zbog čega ova *Konstitucija* tvrdi: „Naše pak doba, više nego prošla stoljeća, treba takve mudrosti, kako bi sve što čovjek novo otkriva postalo humanije: u pogibelji je, naime, budućnost svijeta ako ne bude mudrijih ljudi“ (GS 15).

Pod ovim mudrijim ljudima, a u pitanju konkretno umjetne oplodnje, naputak o poštovanju ljudskog života *Donum Vitae*³ misli prvenstveno na zakonodavce odgovorne za opće dobro koji bi zbog „neopreza“ ili „nebudnosti“, odobravanjem zakona o umjetnoj oplodnji, mogli ozakoniti i niz kaznenih i zločinačkih praksi, poput eugenizma, diskriminacije, nasilja i povrede jednakosti i dostojanstva ljudske osobe. Osim toga ovaj *Naputak* podsjeća kako je zadaća građanskog zakona i političke vlasti osigurati zajedničko dobro priznavanjem i obranom temeljnih ljudskih prava, među kojima je prvo pravo na život. Građanski zakon ne smije biti protivan načelima razuma i po svo-

1 Dietrich BONHOEFFER, *Otpor i predanje* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.), 89.

2 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1998.), 621-768. Dalje navod u tijelu teksta kraticom GS, popraćen odgovarajućim brojevima.

3 ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum Vitae. Dar života. Naputak poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja. Odgovori na neka aktualna pitanja* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1997.). Dalje, navod u tijelu teksta, kraticom DV i popraćen odgovarajućim brojevima.

joj dužnosti mora djelovati prema temeljnim normama moralnog zakona, zbog čega *Naputak* poziva prvenstveno sve one odgovorne za oblikovanje savjesti i javnog mišljenja - liječnike, pravnike i političare - na poštovanje racionalnih i moralnih dužnosti svih zakona koji su temelj pravne države: „U času kada pozitivni zakon liši neku kategoriju ljudskih bića zaštite koju joj građanski zakon mora osigurati, država zapravo niječe jednakost svih pred zakonom. Kad država ne stavi svoju moć u službu prava svakog građanina, osobito onoga najslabijega, ugroženi su sami temelji pravne države“ (DV III).

Mnogi danas misle kako priznavanje crkvenog autoriteta predstavlja opasnost za znanstveno napredovanje jer je vjera, navodno, u proturječju s punoljetnom slobodom duha te stvara nesamostalne, ograničene i nezrele osobe, ovce potrebne vodiča. No, kako to Laun tvrdi, istinu na putu filozofskog i teološkog promišljanja može pronaći samo onaj koji vjeruje u crkveni nauk i koji je spreman sve svoje misli podrediti konačnom sudu, zato što: „Neograničena poslušnost vjere u odnosu prema učiteljstvu (...) zahtijeva brižnu, kritičku, neporecivu ljubav prema istini, prema argumentu, prema razumu u svim i svakome.“⁴

Osim toga, prateći i dalje misao autora, pred pitanjem zla ne možemo se pozvati samo na razum jer se on u tom području nalazi pred zagonetkom, pred nespoznatljivim. Etika je pozvana da donese vrijednosni sud, a ona se služi metodom znanosti i preuzima njihove rezultate kao premise svojeg vlastitog promišljanja. Važno je spomenuti da u problemima koje postavlja tehnološki napredak civilizacije, učiteljstvo ne nastupa autoritetom znanstvenika niti kompetencijom na znanstvenom području. Biblija nije priručnik znanstvenih podataka, niti donosi znanstvene rezultate na koje bi se onda trebalo pozivati u ovom suvremenom dobu. Objava donosi nepromjenjive antropološke istine o čovjeku i moralne vrijednosti koje iz njih proizlaze, a koje vrijede za svakoga čovjeka, i za ljude svih vremena, upravo stoga jer su ljudi i jer temelj imaju u antropološkoj istini o čovjeku. Zbog toga Laun govori:

Ne može biti nikakve dvostruke istine, nikakvog proturječja između neke objavljene istine i nekog prirodnog gledišta (...). Naprotiv, budući da je svaka stvarna spoznaja „od Boga“, ona nam ujedno pomaže da možemo bolje shvatiti Božje djelo i Božju volju (...). Određeni načini djelovanja nisu dobri stoga što Bog tako hoće, nego ih Bog hoće, jer su dobri sami po sebi. Kategorije dobra i zla ne ovise

⁴ Andreas LAUN, *Aktualni problemi moralne teologije* (Đakovo: Forum bogoslova, 1999.), 8. Vidi i 6-7.

dakle ni o volji Božjoj, još manje o volji čovjekovoj, a ponajmanje o nekoj parlamentarnoj većini, nego jedino i isključivo o Logosu čudoredno značajnih vrijednosti koje je Bog činom stvaranja položio u sam bitak. Bog svojim stvaranjem pohranjuje u bitak i onaj čudoredno značajan Logos u kojemu čovjek može prepoznati moralne norme. Prema tome ni etika ni moralna teologija ne upućuju nas na misteriozno – svojevoljne Božje zapovijedi, koje mogu biti ovakve ili onakve, nego na „moralni razum“ i etički relevantan „jezik bitka“.⁵

A s obzirom na to da je pri umjetnoj oplodnji u pitanju ljudski život, to nije problem koji se može i treba rješavati po principu suglasnosti ili protivljenja, kao ni načelom puke kalkulacije koristi ili štete. To se pitanje ne može riješiti ni pozivanjem na samo biološke podatke razvoja koje pruža embriologija. Ljudska je osobnost stvarnost daleko šira od biološke nakupine stanica. Pitanje ljudske osobnosti je filozofsko pitanje na čijim se odgovorima i zasnivaju etički sudovi. Zbog toga je pitanje početka čovjekova života, pitanje interdisciplinarnog pristupa embrioloških, filozofskih i teoloških pogleda gdje se traganje za istinom i objektivnim načelima predstavlja kao imperativ savjesti.⁶

I upravo zbog tog „imperativa savjesti“, da bismo mogli napraviti razumski utemeljen osvrt na neke od članaka federalnog Nacrta zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom, nije dostatno samo definiranje problema koji prate umjetnu oplodnju, a koje smo iznijeli u prvom dijelu (iako bi po sebi zapravo moglo i trebalo biti dovoljno). Naime, da bi se mogao donijeti utemeljen etički sud o ispravnosti ili ne, ne samo umjetne oplodnje nego i bilo kojeg tehničkog zahvata na embriju, nužna je definicija njegova ontološkog statusa, odnosno nužno je odgovoriti na pitanje: Tko je ili što je embrij? U potrazi za odgovorom na to pitanje, a zbog složenosti i bogatstva samog pojma čovjek, presudnim se pokazuje povezivanje svih srodnih disciplina, zbog čega odgovor na pitanje o moralno-pravnom statusu embrija zahtijeva sintezu znanstvenih činjenica, bioloških podataka i doprinosa humanističkih znanosti.

⁵ A. LAUN, *Aktualni problemi moralne teologije*, 30-31.

⁶ Usp.: A. LAUN, *Aktualni problemi moralne teologije*, 159, 166, 175. Evo kako se autor izjašnjava o pitanju postojanja objektivnih moralnih načela: „Ako ne postoje objektivna moralna načela, ako su moralna vrednovanja čisto ‘subjektivna’ a nisu racionalna stajališta jednog jedinog čovjeka ili jedne skupine ljudi, onda ne vidim kako bi se o etičkim pitanjima uopće moglo raspravljati... U tom slučaju nemaš izbora nego smeteno šutjeti pred Auschwitzom, torturama, terorom, lažima, prevarom, i drugim stvarima koje svaki malo razboritiji čovjek drži lošima.“ A. LAUN, *Aktualni problemi moralne teologije*, 174.

1. Status ljudskog embrija: različitost stavova

Pitanje početka personalnog života još uvijek nema definitivnog rješenja. Iako je napredak bioloških znanosti učinio mogućom i nedvojbeno jasnom tvrdnju da biološki ljudski život počinje od trenutka oplodnje, o pitanju početka života „osobe“ ili „osobnog života“ još uvijek se vode različite rasprave i diskusije. Različitost mišljenja možemo, manje – više, svesti na dva osnovna stava. Prvi, više tradicionalni, često nazvan i katoličkim, zastupa savršeno podudaranje početka biološkog života i života osobe, i to od trenutka oplodnje. Čim dođe do oplodnje, počinje nova, originalna i neponovljiva ontološka stvarnost, ljudsko biće koje se počinje razvijati i razvijat će se kontinuirano, stupnjevito i bez kvalitativnih skokova. Zagovornici drugog stava, prihvaćenog u nekim „znanstvenim krugovima“, smatraju da osobni život, ili život osobe, počinje od trenutka implantacije embrija. Naime, tvrde da do tog trenutka nedostaje individualizacija, odnosno da se stanice još nisu diferencirale te da još uvijek postoji mogućnost rođenja više subjekata (blizanaca). Isto tako smatraju da prije implantacije ne postoji nikakav oblik relacije s majkom, zbog čega se, u nedostatku relacionalnosti, ne može govoriti o osobi.⁷

U definiranju statusa embrija jedan stav brani dostojanstvo embrija smatrajući da od samog začeca, zbog unutarnjeg, stvarnog i već prisutnog potencijala razvoja u osobu, ima moralni status osobe, zbog čega je bilo koji zahvat i bilo koja manipulacija embrijem zapravo zločin jednak zločinu nad odraslom osobom. Ovaj se stav obično grubo naziva „apsolutističkim“ i pripisuje se neutemeljenim osobnim stavovima i privatnim religijskim uvjerenjima, mada mu se u posljednje vrijeme pridružuje i sve veći broj ateista, ozbiljnih znanstvenika, embriologa i ginekologa. Ipak dobar dio javnosti, etičkih teorija i etičkih komiteta zastupa stav koji doduše tvrdi da se prema embriju treba odnositi s poštovanjem jer posjeduje „poseban status“, no ipak mu poriču moralni status osobe i time prava koja joj pripadaju. Što bi to bio „poseban status“ i kakve učinke i posljedice ima, nije čak ni površnoj razumskoj logici jasno. Jer unatoč tom „posebnom statusu“ i poštovanju koje se traži, ipak se (u ovisnosti o zakonodavstvu pojedinih država) dopušta ne samo kriokonzerviranje i doniranje nego čak i istraživanje nad neiskorištenim embrijima onda kada je ono u svrhu

⁷ Usp.: Giannino PIANA, *Bioetica tra scienza e morale* (Novara: Utet Università, 2011.), 29-30.

liječenja neplodnosti.⁸

Važnost jasnog i utemeljenog odgovara na pitanje o moralno-pravnom statusu embrija nije samo „intelektualno nadmudrivanje“, kako bi to moglo na prvi pogled djelovati. Ako embrij posjeduje moralni status osobe, onda mu pripadaju „sva prava“ i dostojanstvo odrasloga čovjeka, prije svega temeljno pravo na život bez kojega druga nisu ni zamisliva ni ostvariva, zatim pravo na fizički integritet, na medicinsku skrb. Ako je embrij osoba, onda je umjetna oplodnja jedan od najgorih i najstrašnijih načina manipulacije čovjekom, gore, nezaštićenim djetetom. Onda je umjetna oplodnja zločin koji bi zakon demokratskih država trebao pravno sankcionirati umjesto zakonski odobriti. Ako je embrij ljudsko biće, zakonski odobriti stvaranje viška embrija, njihovo zamrzavanje, selektiranje, korištenje u različita znanstvena istraživanja, bilo bi identično činu zakonskog odobrenja svega navedenog na već rođenoj djeci ili pak odraslim ljudima. Stoga, ako je embrij osoba, nema argumenta koji bi podržao, etički i razumski opravdao umjetnu oplodnju, osim nekog ideološkog karaktera.

S druge strane, ako embrij nije ništa drugo doli neorganizirana nakupina stanica, spriječiti, pa čak pružati i samo mentalni otpor umjetnoj oplodnji, bilo bi duboko nečovječno i nehumano jer bi ljude nezakonito i neopravdano lišilo posve prirodne, urođene i plemenite želje za potomstvom te im oduzelo temeljno pravo medicinske skrbi i liječenja izlažući ih pravno kažnjivoj diskriminaciji, riječ na koju je mentalitet „suvremene diktature prava“ iznimno osjetljiv. Upravo jer od odgovora na pitanje statusa ljudskog embrija ovisi etička opravdanost ili dopuštenost umjetne oplodnje i upravo jer odgovor može biti zločinačkog karaktera, bilo u njegovoj pozitivnoj bilo u negativnoj formulaciji, umjetna oplodnja zahtijeva ozbiljniji pristup, detaljnu analizu stvarnosti i promišljene temeljne odgovore, među kojima je ključan i nezaobilazan odgovor na pitanje: Što je, ili tko je ljudski embrij?

2. Biološki razvoj čovjeka

Promatrati čovjeka samo s jednoga aspekta, recimo aspekta materijalnosti ili tjelesnoga, neznanstvena je i nedopuštena redukcija osobe, s obzirom na to da se osoba u svijetu pojavljuje kao unitotalitet,

⁸ Usp.: Vida JEREMIĆ, „Bioetički aspekti tehnika asistiranе reprodukcije“, Velimir VALJAN (ur.), *Integrativna bioetika pred izazovima biotehnologije. Zbornik radova trećeg međunarodnog bioetičkog simpozija u BiH* (Sarajevo: Bioetičko društvo u BiH, 2012.), 135-145, posebno 139-140.

neodvojivo jedinstvo duha, duše i tijela. Zanimariti to jedinstvo, svesti osobu na isključivo jednu od ovih dimenzija, izvor je različitih povreda ljudskog dostojanstva, što je povijest zločinačkih zakona i njihove prakse nesumnjivo više puta dokazala.

Naime, od strane biomedicinskih znanosti često dolazi prigovor da se filozofija, a pogotovu teologija, ne mogu baviti pitanjem statusa embrija jer je to, prema njima, nekompetentno, neznanstveno i nedopušteno miješanje u područje koje traži eksperimentalne podatke te kao takvo izmiče znanostima koje se ne temelje na eksperimentalno provjerljivim činjenicama. No, u definiranju statusa embrija, kao i općenito čovjeka, biološke znanosti poput genetike, biokemije, citologije daju podatke o biološkom nastanku ljudskog organizma, ali nisu pozvane i ne mogu ništa reći o osobnosti tog organizma. Drugim riječima: kao što se humanističke znanosti u definiranju ljudske osobe koriste podacima prirodnih znanosti, u smislu da nisu pozvane govoriti o biološkim i fizičkim procesima u definiranju ljudske osobe i osobnosti, tako prirodne znanosti trebaju pomoć humanističkih jer nisu pozvane pružati odgovore na metabiološka i metafizička pitanja, ona pitanja kojima se bavi i bioetika, koja doduše izmiču eksperimentalnoj provjerljivosti, ali su u definiranju ljudske naravi nužna koliko i prva.⁹ Ili kako to donosi Matulić:

Mnogi su uvjereni da je upravo etičko pitanje najvažnije od svih pitanja budući da nas svakodnevno zapljuskuju konkretni moralni problemi koji zahtijevaju konkretna i sigurna rješenja. Znanstveno istraživanje, međutim, nije kadro samo od sebe donijeti etičke sudove o načinima i putovima znanstvenog istraživanja. Znanstvenik u laboratoriju djeluje kao znanstvenik, ali on još prije toga djeluje kao čovjek, tj. kao moralno biće. Zbog toga znanost nosi u sebi etičku napetost koja, s jedne strane, otkriva zakonitu autonomiju znanstvenog istraživanja, a s druge strane, otkriva moralni imperativ koji izričito nešto zahtijeva ili zabranjuje.¹⁰

Upravo zbog te „etičke napetosti“ donosimo par, pa možda i nedopušteno šturih, podataka o embrionalnom razvoju. Izdvojit ćemo one podatke i aspekte tog razvoja koji se pokazuju relevantnima za de-

⁹ Usp.: Angelo SERRA – Roberto COLOMBO, „Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija“, Ana VOLARIĆ-MRŠIĆ (ur.), HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA. VIJEĆE ZA OBITELJ, *Status ljudskog embrija* (Zagreb: Centar za bioetiku, 2001.), 15-66, posebno 15-17.

¹⁰ Tonči MATULIĆ, „Suvremena dinamika odnosa znanosti i vjere: izazovi i perspektive“, *Tajna života u ozračju suvremenog odnosa znanosti i vjere* (Zagreb – Frankfurt am Main: Hrvatski dušobrižnički ured, 2011.), 15-51, posebno 39.

finiranje moralnog statusa embrija i koji su unatoč skraćenom prikazu ipak za tu svrhu dovoljni.

2.1. Od oplodnje do preembrija

Kako to neki autori tvrde, naš život ne počinje rođenjem, nego nekih otprilike 280 dana prije kada se formira prva stanica novog živućeg organizma. U biološkom smislu početak novog živućeg organizma dešava se fuzijom dviju različitih gameta, specijaliziranih i teleološki određenih spolnih stanica.¹¹ Polazeći od samog trenutka singamije, odnosno spajanja spermatozoida s oocitom, eksperimentalno provjerljiv podatak embriogeneze kaže da dvije gamete od haploidnog broja kromosoma, one koje u sebi nose po 23 kromosoma, u trenutku spajanja oblikuju zigotu od 46 kromosoma, što je broj kromosoma koji pripada ljudskoj vrsti. Od tog samog trenutka oplodnje zigota postaje izvanredno aktivna i u njoj započinje čitav niz međusobno povezanih djelatnosti, niz u kojemu se ne može izdvojiti neka etapa koja bi bila važnija od neke druge jer su međusobno povezane, nezamislive i neostvarive bez tog kontinuiteta, bez tih faza koje se odvijaju točno zadanim redom. Već ta zigota, ili jednostanični embrij, djeluje kao pojedinačni sustav, kao ontološki jedinstveno živo biće. Točno zadani red zbivanja odvija se pod nadzorom brojnih gena koji upravljaju razvojem zigote. Taj red započinje čim spermij dodirne ovojnicu oocita i čvrsto se veže za nju, pri čemu ta ovojnica očvrstne čime se onemogućava prodor drugih spermija.¹²

Već nakon prvog staničnog dijeljenja i aktivnosti koje dovedu do njega, poput kortikalne reakcije, lučenja enzima, reorganizacije novog genoma, raspoređivanja mikrotobula diobenog vretena i sl., dolazi do podjele citoplazme čime nastaju dvije stanice, priljubljene jedan uz drugu, svaka s potpunim genomom. Ovaj kontinuirani razvoj zigote,

¹¹ Usp.: Maurizio Pietro FAGGIONI, *La vita nelle nostre mani. Manuale di Bioetica teologica* (Torino: Edizioni Camilliane, 2004.), 221.

¹² Usp.: A. SERRA – R. COLOMBO, „Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija“, 37-39. O samim počecima, o pripremi već samih gameta za čin spajanja, o njihovoj „suradnji“ tijekom spajanja zahvaljujući djelovanju brojnih enzima vidi detaljnije opisano u: M. P. FAGGIONI, *La vita nelle nostre mani*, 223-225. Ovaj podnaslov o epigenezi embrija je prerađeni dio preuzet iz autoričina članka o pobačaju. Za usporedbu vidi: Zorica MAROS, „Pobačaj: uklanjanje ploda ili ubojstvo začeta djeteta“, Darko TOMAŠEVIĆ - Zorica MAROS (ur.), *Teološke tribine 2014. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu* (Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet, 2014.), 97-133, posebno 117-123.

i prijelaz jednostaničnog u dvostanični embrij „posve jasno pokazuje da spajanjem gameta počinje djelovati kao jedinka, nova ljudska stanica, s novim i jedinstvenim informacijskim sadržajem koji je osnova za njen dalji razvoj“.¹³

Razvoj ove zigote, koja je ontološki jedinstvena i s točno određenim identitetom, odvija se prema genetskoj informaciji koju sama zigota nosi u sebi, koja joj daje ogroman morfogenetski potencijal koji će se potpuno i autonomno ostvariti tijekom razvoja. Ovaj potencijal nije „mogućnost razvoja“, nije takozvano „biće u potenciji“, nego urođena, prirodno dana sposobnost već postojećeg bića da pod normalnim uvjetima ostvari cijeli zacrtani razvojni plan. Komunikaciju među stanicama koje se ubrzano dijele omogućuju sitni izdanci i citoplazmatski međustanični mostići nužni za pravilan rast stanica. Četvrtog dana nakon oplodnje, tijekom polarizacije, nastaju polarne i apolarne vrste stanica. Od polarnih kasnije nastaje placenta ili posteljica koja štiti embrij i preko koje se on hrani, dok apolarne stanice izgrađuju tijelo embrija.¹⁴ Petog dana nastaje blastocista (64 – 128 stanica) i sve do tog stadija razvoj se odvijao unutar oplodne ovojnice koja štiti embrij i ne dopušta njegovo prianjanje uz stjenku jajovoda dok blastocista „putuje“ prema maternici. Kada dospije u šupljinu maternice, blastocista izlazi iz oplodne ovojnice i ugnijezdi se, implantira uz površinu maternične sluznice. Proces ugniježđenja u maternicu završava oko 14. dana od oplodnje, nakon čega slijede ubrzane promjene.¹⁵

Oko 14. dana na stražnjem kraju embrija pojavljuje se izdužena skupina gusto zbijenih stanica nazvana primitivna pruga koja je vrlo složena tvorba građena od više tisuća stanica i odlučujuća polazna točka kasnijeg razvoja embrija. Zbog toga neki smatraju da se samo od 15. dana može govoriti o embriju jer se tada, između ostaloga, plod počinje „samostalno“ hraniti preko placente a i započinje i zacrtava se, tijekom sljedećih triju tjedana, opći plan građe tijela te oblikovanje različitih organa i tkiva, tako da u petom tjednu od oplodnje već postoje osnove mozga, srca, dišnog i probavnog sustava, započinje spolna diferencijacija a potkraj sedmog tjedna od oplodnje oblikovanje tijela

13 A. SERRA – R. COLOMBO, „Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija“, 40.

14 Usp.: A. SERRA – R. COLOMBO, „Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija“, 42.

15 Usp.: M. P. FAGGIONI, *La vita nelle nostre mani*, 226; A. SERRA – R. COLOMBO, „Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija“, 41-43.

je gotovo završeno.¹⁶

Oni koji smatraju da se embrij može tako nazvati tek od 15. dana oplodnje, ono što je prije njega, ta „nediferencirana biološka masa“, da je tako nazovemo, imenovali su „preembrijem“. Termin koji je postao jako bitan jer je ta lingvistička akrobacija i umjetno stvoren izraz, osnova, argument, kojim se opravdavaju i sva istraživanja nad embrijima, njihovo „ubijanje“, istraživanje nad staminalnim stanicama i korištenje tih stanica u medicinske svrhe. Naime, engleska je znanstvenica, embriologinja Anne McLaren uvela još 1986. pojam preembrija smatrajući da je sve ono što se dešava prije 15. dana od trenutka oplodnje samo nužna priprema za ono što se može razviti u fetus. Zbog toga, prema njezinu mišljenju, do pojave primitivne brazde (14. ili 15. dan od oplodnje) postoji samo neorganizirana skupina stanica, i stoga se ne može govoriti o osobi. Jedan od argumenata da se još uvijek ne može govoriti o osobi jest mogućnost preembrija da se podijeli na dva dijela, odnosno mogućnost nastanka blizanaca, i to isključivo prije tog 15. dana. Upravo činjenica da od te „neorganizirane i nediferencirane nakupine stanica“ mogu nastati dva diferencirana organizma, dva ljudska bića, navodni je dokaz da se prije petnaestog dana ne može govoriti o osobi ili individualnosti. Ovaj se stav potkrepljuje i činjenicom da do 14. dana embrionalnog razvoja blastocista ne posjeduje centralni živčani sustav koji bi trebao biti prihvaćen kao početak života, s obzirom na to da je kriterij ljudskog razumskog, osjetilnog i osjećajnog života. Drugi opet smatraju da je koncept preembrij retorički aparat izmišljen da se opravdaju istraživanja nad embrijima i da taj pojam zapravo stvara umjetnu podjelu u onome što je u stvarnosti „kontinuirani biološki razvojni proces“.¹⁷

2.2. *Ontološki (antropološki) i moralni status ljudskog embrija*

Na osnovi iznesenih biomedicinskih podataka mogu se izvući barem tri znanstveno utemeljena zaključka: razvoj zigote je koordiniran, kontinuiran i stupnjevit i taj i takav razvoj ne prestaje ni nakon rođenja. Zigota, blastocista, preembrij, embrij, fetus... samo su pojedine faze ljudskog razvoja, kao što postoje i faze tek rođenog djeteta,

¹⁶ Usp.: A. SERRA – R. COLOMBO, „Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija“, 44-45.

¹⁷ Usp.: Amit M. PATIL, „Embryonic Stem Cell Research. Ethical and Legal Controversies“, *Journal of Indian Academy of Forensic Medicine*, 36,2 (2014.), 188-194, posebno 190.

jednogodišnjeg, trogodišnjeg, sedmogodišnjeg itd. Prekine li se razvoj zigote, ne može se doći do blastociste, prekine li se razvoj blastociste, ne može se doći ni do preembrija, ni embrija ni fetusa. Nijedna od razvojnih faza nije u sljedećoj poništena, nego preuzeta i dalje razvijena. Osim toga biološki je nemoguće, jer su biološki zakoni rađanja strogo fiksirani, da preembrij predstavlja samo nediferenciranu nakupinu stanica do 14. dana te da se na prijelazu na 15. dan desi neki „kvalitativni skok“ koji bi obilježio prijelaz s neljudskog ili neosobnog, na ljudsko i osobno biće. Razvoj zigote pokazuje kako je od samog početka riječ o individualnom organizmu čiji je proces počeo oplodnjom. Organizmu koji posjeduje dinamičku sposobnost razvoja usmjerena zrelosti, razvoja koji je prirodno usmjeren sazrijevanju već postojećeg, a ne nastajanju nečega novog.¹⁸

Embrionalni razvoj je usklađen, odnosno koordiniran. Od časa spajanja gameta započinje zapravo razdoblje razvoja nazvano embriogenezom tijekom kojega od zigote kao prvobitnog organizma nizom molekularnih i staničnih aktivnosti, umnožavanjem i diferencijom nastaju nove stanice. Usklađenost tog razvoja govori o *jedinstvu* bića u stalnom razvoju, o stvarnoj već postojećoj jedinci, zbog čega je nemoguće, znanstveno neutemeljeno nazivati ljudski embrij „jednostavnom nakupinom stanica“. Razvoj zigote od samog početka preuzima njezin vlastiti kontrolni sustav, genetski materijal upisan u 46 kromosoma. Sva pojedinačna zbivanja te zigote, od početnog umnožavanja stanica pa do pojavljivanja različitih tkiva i organa, dio su neprekinuta i stupnjevita slijeda i zbivanja. U zigoti je zapisan sav biološki materijal jednog novog i neponovljivog života. Zigota je početak novog organizma ljudskog bića, različita od roditelja i nijekati tu novost i neponovljivost bića, značilo bi nijekati sigurne, eksperimentalno provjerljive rezultate znanosti. Naime iz ovih podataka proizlazi da je zigota biološki početak novog i jedinstvenog životnog ciklusa ljudskog bića tako da pitanje ontološkog statusa embrija, pitanje što je ili tko je embrij, dobiva svoj odgovor: embrij je ljudsko biće, osoba u samim počecima svojega nastajanja!¹⁹

18 Usp.: G. GORMALLY, „Diritti dell’embrione“, Salvino LEONE - Salvatore PRIVITERA (ur.), *Nuovo Dizionario di Bioetica* (Roma: Città Nuova, 2014.), 314-319, posebno 318. Teorija o neodrživosti argumenata preuzeta, ali prerađena iz: Zorica MAROS, „Pobačaj: uklanjanje ploda ili ubojstvo začeta djeteta“, 123-130.

19 Usp.: Ramón LUCAS LUCAS, *Bioetica per tutti* (Milano: Edizioni San Paolo, 2002.), 118; A. SERRA – R. COLOMBO, „Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija“, 51-53.

Zbog koordiniranog, kontinuiranog i stupnjevitog embrionalnog razvoja i s obzirom na činjenicu da se taj životni ciklus razvija i ostvaruje bez „kvalitativnog skoka“, od samog trenutka oplodnje u pitanju je početak razvoja ljudske osobe. Sve što će se pojaviti na kraju (ako se pod krajem shvaća rođenje ili odrastao život), već je uzročno i genski prisutno na početku. Taj „trostruki“ znanstveni podatak zapravo govori da od samog trenutka spajanja spolnih stanica nastaje zigota koja je početak novog života, novog i neponovljivog čovjeka. Ta se zigota razvija **koordinirano** (usklađeno), što znači da nije riječ o nakupini običnih stanica, nego o točno programiranim stanicama koje se razvijaju i množe uslijed uzajamnog djelovanja, a pod nadzorom novog genoma. Taj razvoj je **kontinuiran**, odnosno neprekinut jer svako od pojedinačnih zbivanja ne poništava prethodno, nego je konačan izraz neprekinuta slijeda. I taj slijed jest **stupnjeviti**, što potvrđuje biologiju postupnog izgrađivanja konačnog oblika, a prema epigenetskom zakonu koji je zapisan u samoj zigoti. Zbog toga se može tvrditi da ljudski embrij od samog početka ostaje identična jedinka, zadržavajući neprekinuto svoj identitet, individualnost i jedinstvenost! Zbog tih bioloških podataka i termin preembrij znanstveno je neodrživ, i pokazuje se terminom bez biološkog i filozofskog utemeljenja, koji je uveden samo poradi ideoloških motiva. Jer ako je prije 15. dana riječ samo o jednostavnoj nakupini stanica, onda bi se moralo moći pokazati kako se ta neodređena i jednostavna nakupina stanica, ta ne-osoba, može pretvoriti u osobu? Osim toga neodrživim se pokazuje i argument koji embriju niječe osobnost zbog mogućnosti nastanka blizanaca. Prije svega prirodna rijetkost te pojave ukazuje na prirodnu predodređenost zigote da se razvije kao jedna jedinka (99-99,6% zigota razvije se u jedan organizam), osim toga kada se dogodi da se između četvrtog i sedmog dana nakon oplodnje uspostavi nova jedinka koja započinje vlastiti ciklus, čini se više opravdanim zaključak: „Da najprije postoji jedno prvo ljudsko biće, od kojega nastaje drugo ljudsko biće. Naprotiv, čini se da je neopravdan zaključak oponentata da od jednog nedeterminiranog sustava nastaju dva determinirana sustava. S biološkog je gledišta i sam pojam ‘nedeterminiranog sustava’ ništavan“.²⁰

²⁰ A. SERRA – R. COLOMBO, „Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija“, 57. Vidi i: 50-53; Ivan KEŠINA, Čovjek između prokreacije i proizvodnje. Kršćanska etika ljudskog rađanja (Split: Crkva u svijetu, 2008.), 52. Kako je došlo do uvođenja tih neologizama u suvremenu bioetičku diskusiju i koje su posljedice, vidi u: Tonči MATULIĆ, „Neologizam ‘predembrij’ u suvremenoj bioetičkoj diskusiji“, *Bogoslovska smotra* 66 (1996.), 635-664.

3. Pravni status embrija

Pojam „nedeterminiranog sustava“ nije samo biološki ništavan, on ni pravno nije održiv ako uzmemo u obzir da je pravo znanost koja uređuje odnose između subjekata prema objektima. Zbog te činjenice, u pravu ne postoji nešto „između“. „Netko“ je subjekt, a „nešto“ je objekt nekog odnosa. Kako to donosi doktor prava Carlo Casini, iako mnoge i različite preporuke etičkih komiteta i deklaracija inzistiraju na definiranju pravnog statusa embrija, pravna misao još uvijek (članak objavljen 2001.) nije pokušala na to pitanje odgovoriti. U samoj *Preporuci skupštine Vijeća Europe* (1986.) u jednoj točki stoji da je nužna definicija statusa ljudskog embrija jer je znanstveni napredak doveo fetus u vrlo nesigurno pravno stanje a, kako to donosi Casini, širenjem tehnika umjetne oplodnje, kao i praksom genetičkog inženjeringa nad čovjekom, pojavili su se novi problemi koji nužnošću ljudskog zdravog razuma traže odgovore: „Kada se embrij nalazi u epruveti i kad je potrebno odlučiti da li ga baciti ili upotrijebiti za eksperimentiranje ili za industrijsku proizvodnju, teško je pronaći argumente, pa čak i nerazumne, da se ne bi smatralo važnim znati nalazi li se pred nama neka stvar ili ljudsko biće.“²¹

Osim toga mnoštvo pravnih akata u Europi zahtijeva odgovor na pitanje pravnog statusa embrija kojemu potvrđuju obvezu zaštite, ali formuliranu takvim dvosmislenostima koje ne dopuštaju, bar za sada, zauzimanje jasnog stava koji bi onda bio pravno potvrđen i obvezujući. Recimo *Konvencija o bioetici*, potpisana u Oviedu 1997., određuje da pri pokusima na embriju moraju biti primijenjene „odgovarajuće“ zaštitne mreže. No, ne definira čemu ili komu odgovarajuće? Embriju, tehnicima, stručnom *staffu*? „Susljedno tome, u portugalskom se i španjolskom ustavnom pravu određuje obveza države da štiti embrij, ali se nakon toga pojašnjava da se radi o objektivnoj zaštiti, koja nije subjektivizirana. Drugim riječima, imamo obavezu države, ali ne i pravo začetoga.“²² Zbog ovakvih dvosmislenih izjava koje dopuštaju mnoštvo manipuliranja, Casini smatra nužnim jasne izričaje, one koji će reći da embrij **mora biti** zaštićen od prava, umjesto da embrij **ima pravo** biti zaštićen. U prvom slučaju (mora biti) riječ je o „temeljnog pravu“, pravu da njegov život treba biti zaštićen kao takav, dok drugi

21 Carlo CASINI, „Pravni status embrija“, Ana VOLARIĆ-MRŠIĆ (ur.), HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA. VIJEĆE ZA OBITELJ, *Status ljudskog embrija* (Zagreb: Centar za bioetiku, 2001.), 145-159, posebno 147. Vidi i 145.

22 C. CASINI, „Pravni status embrija“, 147.

slučaj (ima pravo) zapravo „zauzima stajalište“ i štiti taj život ako je koristan drugima. Autor donosi i pravne kriterije za definiranje pravnog statusa embrija:

1. Prvi kriterij je da pravo ne stvara, nego „uređuje“ već postojeću stvarnost. A prema znanstvenim podacima zametkom počinje postojati biće koje do sada još nije postojalo i čije se biološke karakteristike, prisutne u jednostaničnom embriju, neće više promijeniti. Ono se razvija neprekinutim kretanjem koje se ne zaustavlja ni nakon rođenja.
2. Pravo je znanost odnosa među subjektima koji su u odnosu prema stvarima. Prema dva temeljna pravna pojma, subjekt i objekt, u pravu ne postoji nešto između. Netko je subjekt kao član odnosa, ili objekt kao pasivni element tog odnosa. Prema tomu embrij ne može biti nešto između: ili je subjekt, ili objekt. Nije „polu – čovjek“ ili nešto „više od stvari“ ili „čovjek u mogućnosti“. I dijete je starac u mogućnosti, ali je ipak dijete.
3. Treći je suvremeni kriterij izražen kao princip jednakosti koji kaže da su svi ljudi jednaki u dostojanstvu i pravima, a prva posljedica tog principa jednakosti je da su sva ljudska bića subjekti i da nitko ne može biti smatran objektom. Zato pravnik ne može prihvatiti da se o ljudskom embriju govori da je ljudsko biće, ali da nije još jednako, po pravu, već rođenom djetetu. Ako je ljudsko biće, onda je subjekt s punim pravom. Druga mogućnost pravno naprosto ne postoji.²³

Biološka činjenica neprekidnog razvoja od samoga začeca toliko je sigurna da je potvrđena ne samo u trima preporukama Vijeća Europe (1982., 1986., 1989.) nego i u rezolucijama Europskog parlamenta, pa i u ponekoj ustavnoj odredbi koje se bave problemima umjetne oplodnje i genetičkim inženjerstvom. Osim toga: „Nijedan zakon, nijedna ustavna presuda ne tvrdi da je ljudski embrij stvar. S druge strane, postoje pravni akti koji deklariraju ljudskost zametka i

²³ Usp.: C. CASINI, „Pravni status embrija“, 148-150. Prema autoru povijest donosi skandalozne slučajeve koji su se dešavali i zakonom bili odobreni i poticani onda kada se nekom ljudskom biću uskratila ta jednakost ili ga se smatralo manje vrijednim. Tako je robovlasništvo bilo opravdano na temelju tih zakonskih odredbi po kojima se crnce nije smatralo osobama, ili ih se smatralo manje osobama. Holokaust nad Hebrejima temeljio se na načelu da nisu svi ljudi jednaki, time ni jednako vrijedni. Između nerođena i rođena djeteta razumljivo je da postoje kvantitativne razlike, ali one postoje i među dobrima i zlima, lijepima i ružnima, bogatima i siromašnima, a postulat modernizma je da su svi, unatoč tim razlikama, jednaki. C. CASINI, „Pravni status embrija“, 150.

njegovo pravo na život,²⁴ zbog svega toga ljudskom razumu i zdravoj logici je zapravo zaprepašujuće, neshvatljivo i neprihvatljivo kako ti teoretski zaključci, stvoreni na osnovi odgovorna promišljanja i na temelju znanstvenih podataka, ne nalaze primjenu u praksi.

Dakle, unatoč brojnim znanstveno provjerljivim činjenicama i pravnim aktima, unatoč tomu što ni jedna ustavna presuda ne tvrdi da je ljudski embrij stvar te javno deklariraju njegovo pravo na život, praksom umjetne oplodnje poriču se svi izneseni stavovi. Stvaranje viška embrija, njihovo zamrzavanje, selektiranje, trgovina, eksperimentiranje na njima i na koncu njihovo uništavanje, pokazuju kako je embrij sveden na stvar, na anonimni biološki materijal iako biologija nesumnjivo potvrđuje da je već od same zigote riječ o razvoju ljudskog bića, razvoju koji će se nastaviti i poslije samoga rođenja, ako se ono nasilno ne prekine. Zbog toga se praksa umjetne oplodnje pokazuje kao „silovanje znanosti“ u punom smislu te riječi.

3. Federalni *Nacrt zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom*

I, na koncu, iz perspektive navedenih znanstvenih podataka i etičko-moralnih zaključaka razumski iz njih izvodivih, želimo predstaviti spomenuti *Nacrt zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom*.²⁵ Uz ovaj *Nacrt* priloženo je i *Obrazloženje zakona* u kojemu se uz ostalo objašnjava ustavni temelj za donošenje tog zakona, razlozi i strategije među kojima je i poboljšanje *pretporođajne, poporođajne i postporođajne zaštite* (str. 20). Istaknuto je kako je *Parlament Europske unije* na prijedlog *Europske udruge za humanu reprodukciju i embriologiju* zauzeo stav kako medicinski potpomognuta oplodnja (MPO) može imati značajan pozitivan učinak na demografske i ekonomske činioce te da ih stoga treba ugraditi u populacijsku politiku zemalja; da tretmani koji su dokazano korisni trebaju biti dostupni parovima po čitavoj Europi, neovisno o financijskim mogućnostima. No, samo par redaka kasnije stoji kako politika financiranja utječe na korištenje usluga i kako nedostatak financijskih sredstava

²⁴ C. CASINI, „Pravni status embrija“, 157. Vidi i: 158.

²⁵ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, *Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom* (Sarajevo: maj, 2012.), u: http://advokat-lozo.ba/advokat/dokumenta/Zakon_o_lije%C4%8Denju_od_neplodnosti.pdf. (12. 5. 2014.).

predstavlja prepreku onima kojima je tretman potreban (str. 21). Kako tretmani i usluge trebaju biti dostupni svima neovisno o financijskim mogućnostima i kako u isto vrijeme korištenje tih tretmana i usluga predstavlja prepreku onima koji nemaju financijskih sredstava, nije baš razumljivo. Obrazloženje isto tako ističe kako su u izradi ovog zakona korišteni međunarodni pravni izvori, kao i zakoni zemalja u okruženju, ističu se i navode odredbe različitih konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića (str. 22), kao i to da je zakon usklađen sa standardima i normativima *Europske unije* i preporukama *Svjetske zdravstvene organizacije* (str. 23).

Sam *Nacrt* zakona sastoji se od 13 poglavlja koji u 67 članaka predstavlja sve pojmove vezane uz umjetnu oplodnju i reguliraju sve stvarnosti koje ona zahvaća. Unatoč restrikcijama koje na prvi pogled djeluju razumski prihvatljivo, pa čak i plemenito, ipak pomnije iščitavanje ovog predloženog *Nacrta* otkriva cijeli niz pravnih, lingvističkih i etičko – moralnih nedoumica, kontradiktornosti i ideološkog prilagođavanja. Svi se članci mogu staviti pod upitnik, neodrživi su i zločin zakonski odobren ako se embriju priznaje moralni status osobe. No, zbog prostorne uvjetovanosti ovog priloga izdvojiti ćemo samo neke od njih koje nam osobno, a na temelju prethodnih podataka, djeluju najkontradiktornijima i kojima se suprotstavlja čak i samo „površno“ razumsko promišljanje.

Članak 2. definira da je liječenje u smislu predloženog zakona „otklanjanje neplodnosti nakon utvrđivanja da se trudnoća ne može postići drugim načinima liječenja“. Isto tako liječenjem se definira i uzimanje i čuvanje sjemenih stanica muškarca ili žene u slučajevima kada prema iskustvima medicinske znanosti postoji opasnost da može doći do neplodnosti. Isti članak tvrdi da se svakome jamči pravo na dostojanstvo, zaštitu identiteta, poštovanje osobnog integriteta, pravičnost, jednakost i ostala osobna prava i slobode. Odmah sljedeći paragraf precizira da se posebna briga u tom smislu mora posvetiti zaštiti zdravlja, prava i interesa djeteta začetog i rođenog primjenom postupka MPO-a. Naime, kritičko promišljanje napisanoga, provlačenje riječi kroz mrežu logičkog promišljanja i zaključivanja, ukazuje na ideološko prilagođavanje stvarnosti postavljenim teorijama, umjesto prema samoj logici zahtijevanog, obratnog procesa.

Na toj liniji prilagođavanja *Svjetska zdravstvena organizacija* je, u skladu sa svojom širokom definicijom zdravlja, odlučila da je ne-

plodnost bolest koja se može i treba liječiti MPO-om.²⁶ Međutim, MPO-om, posebno različitim tehnikama izvantjelesne oplodnje, neplodnost se ne liječi, nego se „stvora dijete“. Bračni par i dalje ostaje neplodan, samo je dobio dijete, što je posebno jasno recimo u slučaju doniranih spolnih stanica i surogatnog majčinstva gdje dvije osobe sjemenim stanicama daju biološki materijal, genetsko nasljeđe djetetu, surogatna majka ga nosi devet mjeseci da bi ga nakon porođaja predala socijalnim roditeljima. Par koji je dobio dijete definitivno se nije „izliječio od neplodnosti“, nego je samo ostvario želju za djetetom. Istom se linijom može argumentirati i spomenuti članak *Nacrta* koji precizira da je „liječenje i uzimanje i čuvanje sjemenih stanica muškarca ili jajnih stanica žene“ u slučaju, recimo, predviđanja neke kasnije bolesti koja bi uzrokovala neplodnost. Kako se može definirati liječenjem uzimanje zdravih sjemenih i jajnih stanica, i to u zdravom životnom periodu, nije baš jasno, niti ulazi ni u najširu definiciju zdravlja, spomenutu u već navedenoj noti (26).

U ovome članku (2.), a u svjetlu prije iznesenih podataka o embrionalnom razvoju, upitna je i kontradiktorna tvrdnja paragrafa prema kojemu se „posebna briga mora posvetiti zaštiti zdravlja, prava i interesa djeteta začetog i rođenog primjenom postupka MPO-e“. Jer, ako embriju pripada moralni status osobe, a vidjeli smo da je to mogu-

26 Naime, pozivajući se na definiciju *Svjetske zdravstvene organizacije*, Medicinski leksikon (ur. Ivo Padovan, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1992.) pod pojmom „zdravlje“, donosi da je ono: „Stanje potpuna tjelesnoga, duševnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsutnost bolesti i nemoći. Postizanje najviše mjere zdravlja jedno je od temeljnih prava čovjeka“ (str. 977). Isti leksikon „bolest“ definira: „Poremećaj sa specifičnim uzrokom i prepoznatljivim znakovima i simptomima; također, bilo koja tjelesna anomalija ili oštećenje neke funkcije organizma osim onih koje su neposredna posljedica ozljede (str. 115), a na riječ „liječenje“ šalje pod izraz „terapija“, za koju stoji da je: „Sistematičan način, postupak ili metoda liječenja. Razlikuje se simptomatska i kauzalna terapija. U simptomatsku terapiju ubrajaju se lijekovi ili postupci koji otklanjaju ili ublažavaju znakove i simptome bolesti. Kauzalna terapija podrazumijeva otklanjanje uzroka bolesti“ (str. 881). Bio bi zgodan intelektualni izazov samo ova tri pojma analitički primijeniti na praksu umjetne oplodnje kao liječenja neplodnosti. Između ostaloga, dijete rezultira ne samo „stanjem“ i „pravom“ nego i „lijekom“. Nije li ovo svodenje ljudske osobe na „pravo“ ponižavajuće za civiliziran ljudski duh i na koncu poražavajuće i za veličanstveno proglašavanje i zaštitu ljudskih prava u demokratskom uređenju država? Pravo se može imati na stvar, ne na osobu. Pravo se posjeduje i s njim se raspolaže. Osoba se uvažava i nju se poštuje. Pravom štitiš vlastitu slobodu, uvažavanjem i poštovanjem osoba tu slobodu proširuješ. Čim drugoga svedeš na vlastito pravo, umanjio si njegovu slobodu, a time i vlastitu doveo u pitanje.

će znanstveno potkrijepiti, onda stvaranje viška embrija, predimplantski dijagnostika, selekcija zdravijih, uništavanje surplusa, njihovo zaleđivanje, doniranje drugim parovima, korištenje u znanstvena istraživanja, predstavlja niz protuzakonitih aktivnosti koje se mogu definirati svakako samo ne kao „posebna briga o zaštiti zdravlja, prava i interesa djeteta začetoga i rođenog primjenom postupka MPO-e“.

Članak 17. donosi kako pravo na liječenje MPO-om imaju bračni i izvanbračni partneri koji su, uz ostalo u takvu psihosocijalnom stanju na temelju kojeg se može očekivati da će djetetu osigurati uvjete za pravilan i potpun razvoj. No, tko može garantirati očuvanje takva stanja jednom kad se dijete rodi? Osim toga tko postavlja kriterije kakvo bi to „psihosocijalno stanje“ trebalo biti, i nadasve da li bi postavljeni kriteriji stvarno mogli biti primjenjivi na sve ili bar veći broj obitelji? Iako je uistinu potrebno djeci osigurati pravilan i potpun razvoj, ipak ne sugerira li ovaj članak, na neki način, da su vrijedni i kvalitetni samo oni partneri koji mogu osigurati takve uvjete, kao i to da su poželjna samo ona djeca koja dolaze iz takvih uvjeta? Ono što je još kontradiktornije i nedosljednije, a da nije toliko neracionalno bilo bi čak smiješno, ovaj članak (17.) zabranjuje u postupak liječenja primjenom MPO-a uključiti ženu „koja po općem zdravstvenom stanju, nije sposobna da rađa“. Ali, nije li upravo sterilnost, između ostaloga, i definicija žene koja po općem zdravstvenom stanju nije sposobna da rađa?! Kao kad bismo rekli: MPO je liječenje neplodnosti iz kojeg je izuzeta žena koja je neplodna jer je nesposobna da rađa.

Članak 19. definira da, ukoliko je „darovatelj spolnih stanica u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, onda je za darivanje spolnih stanica potreban pristanak njezinog bračnog ili vanbračnog partnera dan u pisanom obliku“. Ako se darivanje spolnih stanica opravdava teorijom da su one dio tijela pojedinca, a da svatko ima pravo sa svojim tijelom raditi što želi, zašto je onda potreban pristanak partnera? Članak 22. posljednjim paragrafom definira da se darivane stanice mogu koristiti za oplodnju samo ako se „utvrdi da su pogodne i da njihovo korištenje ne može izazvati štetne posljedice za zdravlje žene ili očekivanog djeteta“. Prvo, koji je to stupanj sigurnosti koji se garantira, i drugo, što ako ipak dođe do štete bilo za zdravlje žene bilo očekivanog djeteta? Tko će biti pravno odgovoran: liječnik, cijeli tim, donori, sama žena ili?

Članak 24. zabranjuje poklanjanje ljudskih zametaka drugima za primjenu postupaka MPO-a. Čemu zabrana ako su zameci samo biološki materijal? Članak 27. određuje da su podaci o donorima kao

i podaci o primateljima službena tajna, s tim da članak 28. precizira kako su od tog zakona izuzete osobe koje su začete doniranim stanicama kada navršše 18 godina, i to iz potreba zdravstvenih razloga. Ne kosi li se ova odredba s pravom da se poznaje svoje biološko podrijetlo, i što u slučaju da dođe do incestuoznih brakova? Mogućnost takvih brakova, kako smo vidjeli u prvom dijelu članka postojeća je, a u malim sredinama kao što je naša ona je neusporedivo veća.

Članak 30. dopušta pravo na priziv savjesti zdravstvenih djelatnika koji ne žele sudjelovati u MPO-u, iz etičkih, moralnih ili vjerskih uvjerenja. S tim da posljednji paragraf određuje da su te osobe ipak dužne „da u hitnim slučajevima učestvuju u postupku MPO-e“. S obzirom na to da je teško pojmiti i shvatiti što bi to bio „hitni slučaj“ u postupku MPO-a, jer se ne radi o pitanju života ili smrti žene, nije li ovo put u totalitarizam: ne moći slijediti vlastitu savjest, biti prisiljen učiniti nešto što savjest odbacuje kao zlo? Članak 41. „restriktivno“ dopušta predimplantacijsku dijagnostiku (PID) isključivo u slučaju „opasnosti od prenošenja nasljedne bolesti, dijagnostike kromosomske i genske bolesti ili ako je potrebno zbog uspješnosti postupka MPO-e“, drugim riječima: uvijek. Unatoč tom što se zabranjuje PID s ciljem odabira spola djeteta, ovako široko definirana primjena PID-a otvara vrata eugeničkoj praksi stvaranja „čiste“, zdrave i poželjne rase, što zapravo izričito potvrđuje sam članak 43. kojim se garantiraju postupci koji „osiguravaju maksimalnu kvalitetu spolnih stanica, odnosno zametaka do momenta korištenja“.

Članak 44. uz ostalo zabranjuje nastanak zametaka isključivo u istraživačke svrhe. Ali ovaj je članak u suprotnosti s prethodnim, s člankom 43., koji garantira postupke koji osiguravaju maksimalnu kvalitetu zametaka do momenta korištenja jer je odabir tri najbolja zametka za unos u tijelo žene već po sebi istraživačkog karaktera ako istražuje dobivene zametke s ciljem da selektira tri „najkvalitetnija“. Rok čuvanja zametaka određen je člankom 46. a traje od pet do, po želji roditelja, deset godina. Nakon toga roka ili opoziva roditelja o čuvanju rani zameci se puštaju da umru (čl. 47.). Članak 52. zabranjuje uzimanje spolnih stanica i stvaranje *in vitro* zametaka ili korištenje neuporabljениh zametaka u znanstvenoistraživačke svrhe, a člankom 53. ta se zabrana znanstvenoistraživačkog rada proteže i na one zametke koji nisu odgovarajuće kvalitete za prenošenje u tijelo žene ili za čuvanje (krioprezervaciju), kao i na one zametke koji bi se morali pustiti da umru/odumru.

Ovi zadnji navedeni članci sažimaju svu ideološku kontradiktornost ne samo predloženog *Nacrta* nego kompletne stvarnosti umjetne oplodnje. Naime članak 47. određuje puštanje zametaka da umru nakon „isteka roka“, članak 52. zabranjuje korištenje neuporabljenih u znanstvenoistraživačke svrhe, a članak 53. tu zabranu proteže čak i na zametke „neodgovarajućeg kvaliteta“. Zbog čega je u njima riječ o ideološkoj kontradiktornosti? Poznato je da su embrionalne ili matične stanice bogat biološki materijal kojim bi se moglo liječiti mnoštvo teških nasljednih bolesti. Sad, razumskoj logici nije jasno zašto uništiti taj „materijal“ ili pustiti ga da umre/odumre, ako se može iskoristiti u tako plemenite i korisne i sa stajališta medicinske svrhe nužne postupke? Ako je rani zametak uistinu materijal koji još nije ljudsko biće moralnog statusa osobe, čemu potreba za bilo kakvim zabranama? Nije li na koncu s medicinskog stajališta urgentnije izliječiti i spasiti život već rođenog djeteta tim „materijalom“, nego „stvarati djecu“ od tog materijala a višak pustiti da odumre u slučaju da se ne unese u tijelo žene? Na koncu, kako „materijal“ može „umrijeti/odumrijeti“? Zaključno: ako rani zametak nije ljudsko biće, a tim se argumentom opravdava i ozakonjuje umjetna oplodnja, nego je samo biološki materijal, odakle uopće zabrana trgovine tim materijalom, darivanja zametaka drugome i korištenje u znanstvene svrhe? Odakle uopće potreba za bilo kakvim restriktivnim mjerama? Koja doza licemjerja mora biti pustiti taj biološki materijal da „odumre“, kako bi ga, navodno, zaštitili od manipulacije, a ne dopustiti, recimo, da se njime liječe djeca oboljela od strašnog karcinoma?!

4. Kolizija ljudskih prava: *Nacrt i Konvencija o pravima djeteta*

Uz ove navedene kontradiktornosti, pravna bi struka morala objasniti i koliziju ljudskih prava koja se dešava u primjeni umjetne oplodnje. Naime, u Ustavu BiH, Aneksom 1 navedeni su dodatni sporazumi o ljudskim pravima koje se država BiH obvezala Ustavom poštovati. Taj dodatni sporazum o ljudskim pravima ratificiran je 1993. i tim je činom Bosna i Hercegovina u svoj pravni poredak preuzela i pravnu obvezu ugrađivanja tih konvencija u nacionalne zakone te obvezu poštovanja i sve dužnosti i odgovornosti koje ta obveza sa sobom nosi. Među 15 navedenih sporazuma na 12. mjestu nalazi se i *Konvencija o pravima djeteta* iz 1989.²⁷

²⁷ Usp.: Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, *Ustav Bosne i Hercegovine*, u http://www.ads.gov.ba/v2/attachments/1951_USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_hrv.pdf.

Konvencija o pravima djeteta je međunarodni dokument, usvojen na *Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda* 20. studenoga 1989. godine, a sadržava univerzalne standarde koje svaka država koja ratificira *Konvenciju* mora jamčiti svakom djetetu. Za razliku od deklaracija koje imaju moralnu snagu, konvencije su pravni akti koji imaju obvezujuću snagu zakona za one države koje su ih ratificirale. Što znači da navedena *Konvencija o pravima djeteta* nije naprosto i jednostavno **lista prava**, nego **popis svih obveza** koje država mora ispuniti prema djetetu. Izvješće o provedbi tih obveza i o mjerama koje se poduzimaju dostavlja se UN-ovu *Odboru za prava djeteta*, i to prvi put nakon dvije godine od stupanja *Konvencije* na snagu, a potom svakih pet godina.²⁸

U preambuli *Konvencije* poziva se na retke iz *Deklaracije o pravima djeteta* (koju su *Ujedinjeni narodi* usvojili 20. studenoga 1959.) te se kaže: „Djetetu su, zbog njegove tjelesne i mentalne nezrelosti, potrebni posebna zaštita i skrb, uključujući odgovarajuću pravnu zaštitu prije i nakon rođenja“. I već je ova **pravna zaštita i prije rođenja**, na koju se *Konvencija* poziva, u potpunoj koliziji s umjetnom oplodnjom. Nakon toga slijedi popis tih obveza koje država ima prema djeci. Među njima članak 2. ističe da se države obvezuju poštovati sva prava svakom djetetu: bez diskriminacije bilo koje vrste, bez obzira kojoj rasi, boji, spolu, jeziku, religiji, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom porijeklu, bez obzira na imovinsko stanje, onesposobljenosti, rođenje ili drugi status kojemu dijete, njegovi roditelji ili zakonski skrbnici pripadaju. Članak 6. u dvije točke donosi da: svako dijete ima urođeno pravo na život te da se države obvezuju: do krajnje moguće mjere osigurati preživljavanje i razvoj djeteta. Sad, ako je zigota sam početak ljudskog života, početak bez kojega nije znanstveno zamisliv i izvediv (bar za sada) dalji razvoj i rast ljudskog organizma, umjetnom oplodnjom, posebno predimplantacijskom dijagnostikom, čini se diskriminacija na osnovi onesposobljenosti (čl. 2.) jer se „manje sposobni embriji“ uništavaju. Osim toga krši se i urođeno pravo na život, kao i obveza da se do krajnje moguće mjere osigura preživljavanje i razvoj djeteta (čl. 6.).

Članak 8., točka 1. *Konvencije* koji definira temeljno pravo djeteta na „čuvanje vlastita identiteta“ u koliziji je s odredbom *Nacrta o garantiranju tajnosti podataka o donorima i primaocima*. Tim člankom

²⁸ KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA, (Usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 20. novembra 1989. godine), u: http://www.unicef.org/bih/ba/Konvencija_o_pravima_djeteta.pdf (21. 2. 2015.)

Nacrta država zapravo već unaprijed krši obvezu pružanja odgovarajuće pomoći oko uspostavljanja djetetova identiteta, pomoći koju bi prema *Konvenciji* trebala pružiti (čl. 8., točka 2). Anonimnost donora onemogućava dakle djetetu da sazna svoje genetsko podrijetlo, što je jedno od osnovnih prava djeteta prema ovoj *Konvenciji*. Osim toga koje posljedice može imati ova anonimnost donora u svijetu gdje genetske informacije imaju veliki značaj, još ostaje za vidjeti. Tomu se još pridodaju i moguće psihološke posljedice u razvoju djeteta zbog razdvajanja biološkog od društvenog roditeljstva.²⁹

Članak 16. *Konvencije* garantira da „nijedno dijete neće biti podvrgnuto proizvoljnom ili nezakonitom upletanju u njegov privatni život“ te da dijete ima pravo na zakonsku zaštitu protiv takva upletanja. No, teško je zamislivo, ako ne gotovo nemoguće, veće upletanje u privatnost od istraživanja nad embrijem i zadiranja u njegov genetski patrimonij. U vremenu u kojemu živimo, u vremenu „pozornice ljudske intimnosti“ koju budno nadgleda „Veliki Brat“, genetski je patrimonij možda jedina privatnost koju još uvijek možemo zaštititi.

Članak 23. *Konvencije* određuje da države potpisnice priznaju da mentalno ili fizički onesposobljeno dijete treba uživati pun i pristojan život, u uvjetima koji osiguravaju dostojanstvo (točka 1.), te da se prizna pravo onesposobljenom djetetu na posebnu brigu i pružanje pomoći takvu djetetu (točka 2.), da dijete postigne što potpuniju moguću društvenu integraciju i individualni razvitak (točka 3.). Pri umjetnoj oplodnji mentalno ili fizički onesposobljeno dijete ne samo da ne uživa posebnu zaštitu, brigu i pomoć koja osigurava dostojanstvo nego se, planski, sustavno i selektirano uništava u procesu izbora onih embrija koje će se unijeti u rodne putove žene. Ako embrij ima pravno moralni status osobe, selektiranje embrija i uklanjanje onih „manje kvalitetnih“ ili „oštećenih“ ili „nosioca neke kromosomske deformacije“ ne samo da je diskriminirajuće, što je *Konvencijom* zabranjeno (diskriminacija na temelju spola i genetskog nasljeđa) nego je i duboko nečovječno s obzirom na to da se krše temeljna prava na zdravstvenu zaštitu, zajamčena svim pacijentima *Zakonom o zdravstvenoj zaštiti*.³⁰

Članak 24. obvezuje države potpisnice da, uz ostalo, priznaju

²⁹ Usp.: V. JEREMIĆ, „Bioetički aspekti tehnika asistiranе reprodukcije“, 141.

³⁰ Usp.: Faris GAVRANKAPETANOVIĆ – Jasmina KREHIĆ – Ismet CERIĆ, „Prava pacijenata, povjerljivost podataka i genetička testiranja – pravni akti u Bosni i Hercegovini“, Velimir VALJAN (ur.), *Integrativna bioetika pred izazovima biotehnologije. Zbornik radova trećeg međunarodnog bioetičkog simpozija u BiH* (Sarajevo: Bioetičko društvo u BiH, 2012.), 373-381, posebno 374 i 376.

pravo djeteta da uživa najviši standard zdravlja koji je moguće dostići i da ima pristup institucijama za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju. Obvezuje ih da smanje smrtnost dojenčadi i djece; da osiguraju pružanje potrebne medicinske pomoći i brige za zdravlje svoj djeci, da se bore protiv bolesti i neishranjenosti, uključujući, u okviru primarne zdravstvene zaštite i primjenu dostupnih tehnologija, davanje odgovarajuće prehrane i čiste vode za piće, da majkama osiguranju odgovarajuću zdravstvenu zaštitu prije i poslije porođaja. Uz to ovim člankom države potpisnice se obavezuju da će poticati i ohrabrivati međunarodnu suradnju kojom će posebna briga biti posvećena potrebama zemalja u razvoju. Sad, da se trud, energija, ljudski resursi, volja, znanstvena dostignuća i novac uloženi u proces i poboljšanje tehnika umjetne oplodnje ulože za izvršavanje gore navedenih a **preuzetih obveza**, ne samo da bi države **vršile one dužnosti koje su preuzele** nego ne bi stvarale novi, za ljudski duh i neki minimum humanosti u čovjeku, porazni društveno – ekonomski jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja. Umjetna oplodnja je nov način eksploatacije ljudi, obogaćivanje već bogatih i bacanje u mizeriju onih koji su već siromašni. Osim toga ona je komercijalizacija ljudskog tijela, bilo doniranjem i/ili prodajom embrija, bilo „iznajmljivanjem maternice“ ili surogatnog majčinstva. Stara, nepravedna diskriminacija žena u novom ruhu jer žena opet biva vrednovana po onome što čini i može (nositi trudnoću i dati život), a ne po onome što jest, ljudska osoba koja ne bi trebala biti korištena kao sredstvo pa ni za bilo koju i najsvetiju svrhu!

Članak 35. određuje da će države-potpisnice preuzeti sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere da bi se spriječilo otimanje, prodaja i trgovina djecom za bilo kakve svrhe, u bilo kojem obliku, a članak 36. da će zaštititi dijete od svih drugih oblika eksploatacije štetne za bilo koji vid dječje dobrobiti, i u tu svrhu, kako to određuje članak 37., države će osigurati da nijedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupku ili kazni te da nijedno dijete neće biti nezakonito ili proizvoljno lišeno slobode. Ako je rani embrij ljudska osoba kojoj pripadaju sva prava odrasloga, onda umjetna oplodnja omogućava trgovinu i eksploataciju djece (doniranje ili kupovina embrija, iskorištavanje fetalnog tkiva za znanstvena istraživanja itd.), podvrgava embrij mučenju, nehumanom i ponižavajućem postupku (PID) te ga nezakonito lišava slobode (zamrzavanje embrija).

Nešto više od zaključaka

Podaci do kojih smo došli sintetizirajući mišljenje autora iz različitih znanstvenih disciplina pokazuju kako je umjetna oplodnja, bar na stupnju na kojem se trenutno nalazi, nemoralno, ničim opravdano i protiv ljudskog života orijentirano djelovanje. Vidjeli smo da s biološke točke gledišta oplodnjom započinje život novog organizma, posve drukčijeg i neponovljivog člana ljudske vrste. Zigota je sam početak života jednog čovjeka koji nikad ne bi postao čovjek da to nije već tada. U kontinuiranom i neprekinutom slijedu razvoja čovjeka, koji počinje zigotom, a ne prestaje ni nakon rođenja, ne postoji, biološki je nemoguć, kvalitativni skok koji bi obilježio neki bombastični prijelaz i nastanak konkretnog čovjeka od posve obične nakupine nekih neorganiziranih stanica. Vidjeli smo isto tako da je praktično i teoretski neodrživ bilo koji argument koji embriju osporava status ljudske osobe. Antropološki nije jasno kako ljudsko biće ne bi bilo i ljudska osoba; filozofski kako ta ljudska osoba ne bi imala ljudska prava jer i pravna struka ne priznaje nešto ili neko stanje „između“ stvari i osobe. U međuljudskim odnosima koje pravo regulira, netko je osoba, a nešto stvar. Promatran na temelju tih činjenica, federalni *Nacrt zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom* rezultira posve neutemeljenim, neopravdanim i slijepo od drugih „prepisanim“. Kao takav predstavlja grubo i neljudsko narušavanje temeljnih ljudskih prava, prava čije bi kršenje trebalo biti pravno kažnjivo, a ne zakonom odobreno i regulirano.

Može biti da će znanstveni napredak s vremenom umanjiti ili pak u potpunosti ukloniti nemilosrdna manipuliranja ljudskim životom i sve etičke probleme vezane uz praksu umjetne oplodnje. Ipak, je li moralno opravdano i dopušteno u ime neke svjetlije, bolje, imaginarne budućnosti čovječanstva činiti zločin nad današnjim živućim čovjekom? No, isto tako se može desiti da će doći vremena u kojima ćemo se začuđeni i eventualno potreseni pitati gdje smo se to, u ovoj histeričnoj potrazi za „samootkupljenjem čovjeka“,³¹ izgubili? Na što smo to pristali, čemu

³¹ Izraz Josepha Ratzingera kojim se bivši Papa osvrće na „blagodati“ tehničke i gospodarske sposobnosti, zbog kojih je za mnoge, kako to Ratzinger govori, konačno počelo razdoblje ljudske povijesti i civilizacije u kojoj će svi konačno moći jesti, piti i veseliti se i uživati do mile volje u svemu onomu što im po pravu pripada. Riječ je o optimizmu da ćemo se konačno osloboditi zahtjeva koji živi Bog postavlja s obzirom na naš život. I taj je optimizam, „građanski nadomjestak za izgublenu nadu vjere“, rekli bismo sekularna verzija ljudske egzistencijalne čežnje za onim što ga određuje, a nadilazi, za Tvorcem bez kojega se ne može u potpunosti ostvariti. Vidi: Joseph RATZINGER, *O vjeri, nadi i ljubavi* (Split: Verbum, 2007.), posebno 23-24.

smo to, bilo djelovanjem bilo propustom, prodali duh temeljne ljudskosti i razuma?

Katolička Crkva oštro osuđuje svaki oblik manipulacije začetim životom smatrajući da je dijete izvorni Božji dar a ne subjektivno pravo i dug. Jer, ako je dijete pravo, onda ulazi u područje privatnog vlasništva, a ako je privatno vlasništvo, onda je objekt samovoljnog raspolaganja. Enciklika pape Benedikta XVI., *Ljubav u istini*,³² tvrdi kako je socijalni nauk Crkve neodvojiv od ljubavi, a ljubav neodvojiva od istine, inače postaje prazna ljuštura ljudskog sentimentalizma koja se onda „puni“ raznoraznim samoproglášenim pravima. Zbog toga Crkva neumorno traga za istinom i naviješta je gdje god ju prepozna. Prava pojedinca, odvojena od istine, od antropološkog temelja čovjeka i od okvira dužnosti, postaju krivulja želja lišenih svakog kriterija: „Ako jedini temelj ljudskih prava postanu odluke građanske skupštine (odluke većine), onda se prava u svakom trenutku mogu izmijeniti, pri čemu dužnost poštivanja i promicanja prava nestaje iz zajedničke svijesti“ (DV 43). A u pitanju ljudskih prava Katolička Crkva svojim naučavanjem bezuvjetno štiti život, naglašava svetost, dostojanstvo i nepovredivost ljudskog života od samog začeca pa do prirodne smrti. Što je u tomu nerazumno, ekstremistički, fundamentalistički i isključivo, kako se to obično etiketira svako čvrsto uvjerenje u vlastite stavove, čak i u one samim razumom dokučive? Crkva, pa možda čak i obeshrabrujuće usamljeno, uporno i nepopustljivo doziva u svijest ljudi razloge veličine i dostojanstva čovjeka! Ako je promicati veličinu i dostojanstvo čovjeka nerazumno i isključivo, onda dobrodošli mi u svijet u kojemu se čovjek odrekao ljudskosti, u kojemu svaka zabluda ima vrijednost istine, u kojemu nam moćnici ne samo modificiraju ponašanje nego, još opasnije, oblikuju misao i nameću vrijednosti. Da upotrijebimo riječi britanskog književnika Georga Orwela, svijet u kojemu su nam moćnici razbili duh u komade kako bi ga sastavili u željeni oblik!

I u pitanju oplodnje *in vitro* vlada etički pluralizam, odnosno pluralizam moralnih pozicija, što je u principu negacija samog morala jer nepogrešivom sigurnošću završava u relativizmu. Uza sve suosjećanje prema parovima koji silno žele djecu, koji smatraju da imaju pravo na potpuno samoostvarenje i da će ga time doseći, ipak smo stava da se željama, ma koliko plemenite i u sebi opravdane bile, kao i emo-

³² BENEDIKT XVI., *Caritas in Veritate (Ljubav u istini)*. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini upućena biskupima, prezbiterima, đakonima, posvećenim osobama, vjernicima laicima i svim ljudima dobre volje (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2010.).

cionalnim barometrom ne mogu rješavati problemi koji uključuju život drugih osoba, a i budućnost kompletnog društva. Ovim se i sličnim problemima treba pristupati pod vidom dobrog, ispravnog i vrijednog u sebi, a ne korisnog i ispravnog u danoj situaciji te vrijednosti samo za pojedinca. Jasno je kako je pri umjetnoj oplodnji riječ o misaonom infantilizmu jer se izbjegava stvarno, promišljeno i hrabro ispitivanje onoga što se uistinu događa, a što je nekritičkim i površnim pristupom razumskoj spoznaji u potpunosti onemogućeno. Riječ je i o potiskivanju vlastite savjesti nepriznavanjem znanstvenih podataka, skrivanjem iza floskula humanog suosjećanja i borbe za ljudska prava čime se zapravo izbjegava ljudska dužnost vlastitog odgovornog djelovanja.

A očito je i kako je sam federalni *Nacrt*, manje – više, preuzet od susjednih zemalja. Kako je „izraslina“ Europske unije koja postaje diktatura hegemonijske kulture i imperijalizma jer se modeli ponašanja izrađeni za bogate i „sređenije“ zemlje nameću ostatku svijeta i nasilno unose u njihove životne uvjete. Zakonom odobrena umjetna oplodnja jedan je od oblika svemoći države koja traži bezgraničnu vlast u svim vidovima društvenog života, što je zapravo totalitarizam, a traži je u ime navodnih prava čovjeka veličanstveno proglašanih i zaštićenih u demokratskom društvenom uređenju. U ime poštovanja pluralizma ljudskih želja i diktature pojedinačnih prava svaki čvrst stav se smatra „isključivošću“, a svaka isključivost se predstavlja kao zločin protiv čovječanstva, u tom kontekstu i isključivost Crkve u zaštiti ljudskog života. No, ako posvuda i u svemu vlada relativizam, gdje je tu mjesto pluralizmu za koji se svečano zalaže i zbog kojega se postaje ekstremno osjetljiv na sve drukčije od njega? Nije li već to nekritičko prihvaćanje svega u ime pluralizma upravo njegova negacija jer završava u jednomlju relativizma? Koliko god osporavan i u katoličkim krugovima neprihvaćen, jer je između ostaloga proglasio i smrt Boga, filozof Friedrich Nietzsche bio je u pravu kada je, sebi svojstvenom sarkastičnom pronicljivošću, „razgolitio“ količinu „ljudske ograničenosti“ izraženu nadasve u nekritičkom prilagođavanju tvrdeći da kad svi misle isto, to znači da nitko ne misli dovoljno!

**ARTIFICIAL INSEMINATION FOCUSING ON FEDERATION
DRAFT LAW ON INFERTILITY TREATMENT: EMBRYOGENESIS AND
APPLICABILITY OF DATA IN THE DRAFT**

Summary

In this part of the paper we have presented some basic facts on early embryonic development in order to offer a scientifically and rationally grounded moral and legal definition of the status of the human embryo, since the definition of that status affects the permitted scope and ethical correctness of any intervention regarding the early embryo. The biological data on embryonic development shows that from the moment of conception there is a new and unique body that belongs to the human race. It is because of this, regardless of any abstract theory regarding the status of the embryo, that the human intellect, the legal profession, and civil law too, must protect the life of conceived embryos and prevent unjust and inhuman manipulation of the weakest. The application of this biological data to the Federation Draft Law on fertility treatment with biomedical assisted fertilization clearly shows that the Federation Draft Law is unreliable, inconsistent, illogical and contradictory.

Key words: *zygote, embryo, preembryo, the status of the embryo, the Draft, Convention, the rights of the child.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan